

אוטוביוגרפיה

מאת מרדכי בן-יחזקאל

האבטוביוגרפיה שלפנינו נכתבה לפי בקשת כותב הטורים האלה לפני עשר שנים וזכיתי שסופר דגול זה בענה לי ובצורה כזו, כפי שלא בענה מעולם לשום אחר. אלא תנאי היתנה, אותו כלל בחתימת האבטוביוגרפיה, לא לפרסם את הדברים בעודו בחייו. עתה, משהלך ל"עולמו, רואה אני צורך וחובה לפרסם אבטוביוגרפיה זו, שעל שעל כן היא שופעת אור לא רק על כותבה אלא גם על כל חברות הסופרים העבריים שצמיחה, כאילו בבת-ראש, בגליציה בראשית המאה הנוכחית.

חבורה זו, שבהודמנות אחרת, עם פטירתו של רבי הגון ילון ז"ל, קראתי לה: אסכולה, צמחה בעיקר בעידודו של ה"איש, הראוי להיחשב לא רק כראשה אלא גם כפטרונה העיקרי: ר' אליעזר מאיר ליפשיץ. הוא גם גרם, שרובם ככולם של בני החבורה הזו עלו לארץ-ישראל ותוך עיסוקם בה"ר ראה תרומה, כל אחד בחלקו, תרומות-יסוד, לספרותו בתחום מים רבים ומגוונים. בני החבורה האמורה היו בין היתר: ר' בנימין, ר' ש"י עגנון, החכם הבהיר והחריף ר' יוסף באבד שהסתתר בחתימות בדויות (ה"בולטת בהן היתה "התוספאי") על מחקריו ומסותיו ב"הש"לוח", הגון ילון, גדול חכמי ה"לשון בדורנו, אשר ברש ובמיי דה ידועה גם המשורר אברהם בן-יצחק, עם פטירתו של מרדכי בן-יחזקאל גותר לפליטה ה"אחרון בחבורה, ר' אברהם יצחק בר-ור, שבהודמנות זו נאחז לו שנים טובות וארוכות. ג. קרפל

נושות, והיינו שקועים בבירורים ובויכוחים, וכשיצאתי מאת פניו וחזרתי לגליצא, לא פסקו החיכוך חים, והמשכנו אותם בכתב, וכך נמשכו הדברים בעל פה ובכתב, עד שבאתי לבובה, לישב שם בקו ביעות, בשנת תרס"ז. או התחיל לארגן את התלמידים היהודים ב"בתי ספר התיכונים ב"הוגים", והשתדלו להפיץ ביניהם את הלשון העברית, בכתב ובעל פה, תולדות ישראל ותולדות התנועה הציונית — ואחד מן המורים האם הייתי גם אני. חברי בתקופה הזו בלבוב, משנת תרס"ז עד שנת תרע"ה, היו: א. ברש, הגון דיסטנפלד (ילון), בן-דוד (הוא ישראל חיינל), מפי דב סדן, ווינלו הוציא כבוד את כתביו של יוסף פרל בידידש וכן פירסם מחקרים על פרל ב"העולם", "דבר" (ועוד), ג. שופמן, ל. סופרמן ועוד.

בלבוב הייתי לומד ומלמד, לומד גמרא עם תוספות, קורא ספרות ימי הביניים, ספרי חסידים וספרי השכלה, ספרות יפה ופילוסופיה כללית, ברע ומעט, קולם ופרלט ב"שיחות עם תלמידים וחברים, כל ימי שהותי בלבוב הייתי יוצא ונכנס בבית א. מ. ליפשיץ, ולא היה יום שלא ראינו זה את זה. על פי רוב קראנו אותם הספרים, ותוכנם היה נרשאי שיחותינו, שהיו תמיד ערים, ומי שראה אותנו ב"שיחותינו היה דומה לו, שאנו עוסקים באיזו סוגיה חמורה בתלמוד, הרבה למדנו בקריאות משותפת לקרוא: ב"ה לקרוא ובעיקר א"ך סיב הרעיונות, דרך הרצאתם, ובמ"שך הזמן למדנו לקרוא כהלכה לאכול את התוך ולזרוק את הקליפה ברוב הימים היינו נפגשים בביתו של ליפשיץ, והיינו מסובים על כוס תה או קפה, והשיחה ב"עברית היתה מתגלגלת מענין ל"המשך בעמוד הבא)

עוד אלא שהכניסוני לתוך התשכ"ל, ועולם חדש נפתח לפני. התיחלתי ללמוד תנ"ך עם הביאור של בן-מנחם, וממילא נגרתתי אחרי ה"תרגום הגרמני, ומתוך התרגום למדתי את הלשון הגרמנית. לאט לאט עברתי מן התרגום הגרמני של התנ"ך לספריו של מנדלסון בלשון הגרמנית; בראשונה קראתי את הספר "ירושלים", ואחר כך את שאר ספריו, וממם באתי לספר "רי לסינג והרדך, באותה שעה קראתי גם את ספרות ההשכלה ב"עברית, התחלתי ב"מאסף" וגמרתי ב"ל"ג ופרץ סמולנסקין. ידיד היה לי, והלל פינלס, שמו, שהיה גדול ממני בעשר שנים בערך, וספריה גדולה בביתו, ובה ספרים רבים בעברית ובגרמנית, ובין הספרים כל ספרות ההשכלה בעברית וה"קלסיקנים הגרמנים מימי לחינג וה"ר דר עד היינה וברנה — וכל הער שר הרב הזה עמד לרשותי, ולא ההמצאתי מלהשתמש בו לטובתי.

בימים האם נתגלגלו הדברים, וקיבלתי מכתב מאת איש שלא ידעתי מי הוא, ואת שמו לא שמעתי, הלא הוא ר' אליעזר מאיר ליפשיץ, זכרונו לברכה, ולא עברו שבועות רבים והוא הזמינני לבוא אליו לבובה להיות בביתו ימים מספר, ואם שלא הכרתי את האיש רק מתוך כתבו, הלכתי ובאתי אליו, כי זדך כתיבתו משך את לבי, ובסגנונו ניכר האיש, ולא טעיתי, משבאתי אליו עמדנו איש על טיב רענו, ואהבה וידידות בק"שרה בנינו, שהיתי אצלו ימים מספר, ומתוך דברי תורה והכמה נתקשרנו קשר נפשי, שלא תותר גם אחרי פטירת ידידי גוחו עדן. כל הימים עסקנו בשאלות העימ"ד דת ברומו של עולם היהדות והא"

יקירי! אחרי היסוסי לב באתי להשיבך; קשה עלי הדבר, וח"י ששבי משום פליטת קולמוס וגו"מא, שהבריות נכשלין בהן, בדב"רן על גופן, המגילה ארוכה, כא"י לו תאמר אלי: בינה שנית דור ודור, דומני, הקיצור נאה בשב"י לי ובשבילך, אשתדל להשיב לפי סדר השאלון.

גולדתי בגליצא, הנקראת גליצ"א, אני, ב"ד אדר (ב') תרמ"ג, עשר שנים נתגלגלתי מחדר לחדר עד שהגעתי לחדרו של ר' שמחה מל"מד, יהודי למדן, פוסק שאלות, בעל שכל ישר ומסביר נפלא, שנה וחצי שמעתי תורה מפיו, ואם יש בי טעם תורה — ממנו הוא, לא הארכת לי לישב אצלו, יען בזמן השלישי פרצה שריפה בעיר וכ"מעט כל בתי-העיר נשרפו, ובינ"הם בית רבי ובית הורי, או יצא"תי מן החדר ונכנסתי לבית-המד"רש העירוני, שלא נשרף, וישבתי והגיתי בתורה לבדי, בלי חבר ובי לי מלמד, כך התמדתי בתלמודי כשש שנים בערך, עד שעברתי כמעט על כל הש"ס עם תוספות, ושקעי יצא בכל העיר והסביבה.

באותן השנים התחילו מנשבות רוחות חדשות בערי גליציה; חיבת ציון והציונות העירו את הלבבות התעוררות זו הורגשה גם בגליצ"א, ואם שהייתי שקוע בתלמודי ולא יצאתי מתוך ארבע אמות של בית המדרש, הגיעתני הרוח גם שמה, הד הקונגרס הציוני הראשון בבזל הגיע אלי, בשבתי על יד העמוד בבית מדרש, בפינה דרו"מית מערבית, ולא הוציאני מתוך התמדתי, אבל לא לאורך ימים; גלי התנועה הציונית התגברו ועלו, ולא יכולתי לעמוד כנגדם, והם גרפו אותי ועקרוני ממקומי, ולא

אוטוביוגרפיה

יצאתי את הארץ בדרכון פלשתינאי אי"א"י על מנת להזור, ובאתי לי ברלין בס"ה כסלו. גר ראשון לח' נוכח. בברלין ישבתי שנה וחצי בערך, ושם התחלתי לסדר את "ספר המעשיות" בשביל הוצאת "דביר", שת. ג. ביאליק הזמין אצ" לי עוד בפגישתנו הראשונה בקיץ גרס ה"א בווינה.

בשבתי בברלין התחיל להופיע שם "העולם", השבועון העברי ה"רשמי של התנועה הציונית העול"מית, בעריכתו המצויינת של ד"ר ש. פרלמן, והוא הזמיני להשתתף בעתון הג"ל, והבטיח לי לשלם שכר סופרים בעין יפה, ובמטבע עובר לסוחר, ובגליונות הראשונים של "העולם", שהופיע בברלין בע"ריכת ש. פרלמן, פירסמתי כמה מסות על עניני לשון, שמצאו חן בעיני ביאליק וגם בעיני וויסלאב סקי, ועוד כמה סופרים, שישבו אז בברלין, גם פירסמתי או ב"העולם" כמה סיפורי-מעשיות, על פי דרכי, שביאליק אמר עליהם פעם אחת: "איך וואלט עס ש'ע'ער גימאכט, אבער איהר מאכט עס בע'ע'ער" ("אני הייתי עושה זאת יפה יותר ואילו אתה עושה זאת טוב יותר"). מסרתי לידי ח. ג. ביאליק את הכ"ך הראשון של "ספר המעשיות", שהיה אחר כך לספר א' ב', ושמה מאוד.

באלול תרפ"ה חזרתי לארץ-יש"ראל, ועם ראשית השנה, כאשר נפ"חזו בתי הספר לשנת תרפ"ו, נכ"נסתי לעבודה, כמורה לעברית, תנ"ך ותולדות הספרות העברית ב"בית המדרש למורים "מזרחי" ב"ירושלים, בהנהלתו של רא"ם ליפ"שיץ, ואותם המקצועות הוריתי גם בבית מדרש למורות וגנות בהנה"לת ד"ר ליברמן מברלין, שגתיים עבדתי בבית ספר למורות וגנות "מזרחי", ואחר כך הוריתי רק ב"בית מדרש למורים "מזרחי" עד שנת תש"ז בערך בלי הפסקות, כ"אשר בעצת הרופאים יצאתי מן ה"הרואה, ומאז עד היום אני בפנסיה, הי בשקט, וממשיך ללמוד ולע"בוד, עד כמה שיוכי, יד כחה, מגעת, עד כאן ראשי פרקים, קטעי חיים, שאיני יודע למי יש בהם ענין, נסיעות והגיות, גודדי גוף ורוח, שהעליתי אותם בכתב ראי שון, והרי הם לפניך, תעשה בהם מה שלבך חפץ, רק דבר אחד אני מבקש ממך, שמכתב זה יהא מונח במגירתך ולא יימסר לרשות הר"ביום כל ימי חיי, כל ימי הייתי נזהר בכבוד הבריות, ואולי לא ידעתי לשקל את דברי, בתוכירי את חברי וידידי, והרבה אולי יר"גישו עצמם נפגעים, שהסחתי דע"תי מהם, על כן ההסתר נאה להם.

מרדכי בן-יהזקאל
ירושלים, כ"ה אב, תשכ"א

גם עם יעקב רבינוביץ, סופר שהיה חביב עלי, ושמתני בו כמו שהוא שמה בי, כי ידע אותי מתוך מאמר לי ב"השלוח" ומתוך שיחתו של א. ברש, שסיפר בשבחי, בווינה הייתי כמה פעמים, שהייתי שם חדישים מספר, והכינותי את עצמי לבחינות הבגרות, בשנת תרע"ד הייתי מוכן לבחינות, וכל החומר היה אצלי כמונח בקופסא, באתי לווינא אחרי פסח לחזור עוד הפעם על החומר ולעמוד בבחינה, והנה קרה האסון: יורש'העוצר האוסטרי פרנץ פר"ד ינגד נהרג בסאראייבו, והעולם נתבלבל.

המלחמה העולמית הראשונה פר"צה ושפיכת דמים החלה, שפחדה ומוראה לא פסקו עד היום, לפני פרוץ המלחמה נודדתי וחזרתי אל אמי, שהיתה אלמנה זקנה ויחידה, להיות אתה יחד בשעת צרה, וכש"פרצה המלחמה, שאי אפשר היה לי להסיע את אמי הזקנה בעת הבר"י זה מפני הרוסים לווינא, נשארנו בלבוב, עד שנכבשה בידי הרוסים, ישבנו בלבוב איזה זמן, ולפני ראש השנה תרע"ה חזרנו לגלינא, ומ"צאנו את כל העיר שרופה ושדודה, האוקראינים, תושבי העיר, שדדו את כל רכוש הבתים, שנשארנו בלי בעליהם, ואחרי כן שלחו בהם אש, גם ביתנו נשרף וכל ספרי וכתבי היעלו באש, וביניהם שני מאמרים, המשך "למגות החסידות" וספר על בעל "נועם אלימלך", בגלינא בש"ארתי עד סוף המלחמה, וכשנסוד ועד העזרה לנגועי המלחמה היה"דים בגליציה, ונפתח סניף בגלינא עם הרב הגאון ר' מאיר שפירא²) אבד"ק העיר בימים ההם, גצטרפתי אליו כסגנו, לפני סוף המלחמה נוסד בלבוב בית ספר תיכון, יה"ד"יפולני-עברי, שכל המקצועות הכלליים נלמדי בו בשפה ז'פולנית, ותנ"ך, תולדות ישראל ותולדות ה"ספרות העברית — בעברית, ואני נקראתי לבובה, לשמש שם מורה למקצועות העבריים.

שנתיים עבדתי בבית ספר זה, ואחרי סיכות שנת תרפ"א, אוקט"בר 1920, עזבתי את גלינא ועליתי לארץ-ישראל, ובאמצע נובמבר ה"געתי לתל-אביב, בארץ-ישראל מצאתי את ידידי א. מ. ליפשיץ, א. ברש, יעקב רבינוביץ, ד. סופרי מן י. ח. ברנר, שהכרתיו בלבוב עוד, והם קיבלוני בסבר פנים יפות, ולא עברו שבועיים והייתי מורה בבית מדרש למורים ולגנות על שם לוינסקי בנוה"צדק, בניתי"לו הארעי של דר, יצחק אפשטיין, עליו השלום, שנתיים לימדתי שם עברית, דקדוק, תנ"ך ותולדות ה"ספרות העברית, וחליתי, ועל פי מצוות הרופאים היה עלי לעזיב את הארץ, ובראשית כסלו תרפ"ד,

(סוף מהעמוד הקודם)
ענין, וכל אחד היה מחוזה את דעתו על הנושא, שהיו דנים בו, לחיוב או לשלילה.

ליפשיץ איש-שיחה היה, וידע לי תבל את דיבוריו בחכמה ובשג"יות, שמשכו לב בני אדם אחריו, וממילא נעשה ביתו ועד לח' כמים, מורה היה לרבים עוד לפני היותו מורה לתלמידים, והרבה מחבריו הכניס לספרות, והוא היה הסנדק שלהם, אחרי שפירסם את מאמרו הראשון "צרפתים וספר"דים ב"השלוח", היה משמש מ"תווך בין חבריו לבין מערכת "הש"לוח", מאמרו הראשונים של הרב באב"ד, שהיה אז מר"ץ (מורה צדק) בבית דין בק"ק לבוב, ואחר כך רב ואב בית דין דק"ק יא"י ליש, ובימי המלחמה אבד"ק ווינא ה"בירה, המכונה בשם "התוספאי", נשלחו על ידו למערכת "השלוח", וכן מאמרו של ר' צבי קארל על הקדיש, הוא היה גם שליח להולכה למאמרי הראשון: "למהות החסי"דית", שנתפרסם ב"השלוח" כרך י"ז, שלא ברשותי נשלח, וכשנת"קבל האישור מאת המערכת, שה"מאמר יתפרסם באחת החוברות ה"באות, הראה לי את האיגרת מאת ד"ר יוסף קלוזנר זכרוננו לברכה, שהוא מספר בשבחי זמורוני להמ"שיד¹.)

בשנת תרס"ט עזב א. מ. ליפ"שיץ את לבוב, ועלה לארץ יש"ראל, להיות מורה בבית מדרש למורים של "עזרה" בירושלים, ואני נסעתי לברן, שהייתי שם שנה בערך ונפגשתי אז עם ד"ר בנימין מגשה לוי, דר, משה זיידל, דר, ש. פרלמן, דר, יעקב קלצקי, דר, יעקב כהן, פגישה זו הביאה לזיקה ביני לבין הנפגשים, ועל פי הריב הגיעה לידי ידידות, בש"נת תרע"א או תרע"ג, איני זוכר בדיוק²) היה הקונגרס הי"א בווי"נא ואני נבחרתי להיות ציר ה"קונגרס, בווינא הכרתי את ביאליק, ואם שהיה סרוד הזמיני לשיחה מיוחדת באכסניא שלו, השיחה נמ"שמה כשעה בערך, וכשיצאתי מאת פניו, הזמין אצלי את "ספר המע"שיות", בשעת הקונגרס נפגשתי

¹ מפיו של פרופ' יוסף קלוזנר ז"ל שמעתי, שלא הדפיס שום דבר ב"השלוח" מאנשי גליציה, כל עוד לא בא אישור מליפשיץ, שהדבר ראוי לדפוס והעיקר ש... אינו גנוב, כל אלה הסופרים הזכורים כאן וכן אחרים מבני גליציה זכו להידפס ב"השלוח" אך ורק בזכותו ובע"י ידיו של ליפשיץ.
² התאריך האחרון הוא הצנזר.
³ אה"כ המייסד של "ישיבת הכ"מי לובלין" וראשה.